

Marcin Krawczak
mgr
Akademia Leona Koźmińskiego
e-mail: krawczak1@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1065-2905

Wymogi konstytucyjne określone w art. 50 ust. 1 TUE – możliwe procedury podjęcia decyzji o wystąpieniu z Unii Europejskiej w państwach członkowskich

Streszczenie

W literaturze traktującej o procedurze wystąpienia państwa członkowskiego z Unii Europejskiej przede wszystkim analizowane są kolejne etapy całego procesu na poziomie unijnym. Rzadko badacze odnoszą się do wewnętrznych (krajowych) procedur związanych z podjęciem decyzji o wystąpieniu z UE. Zgodnie z ust. 1 art. 50 Traktatu o Unii Europejskiej, stanowiącym podstawę prawną wystąpienia państwa członkowskiego z UE, „Każde Państwo Członkowskie może, zgodnie ze swoimi wymogami konstytucyjnymi, podjąć decyzję o wystąpieniu z Unii”. Sformułowanie „wymogi konstytucyjne” nastęczyło licznych problemów natury interpretacyjnej w procesie brexitu. Niniejszy artykuł traktuje zatem o prawdopodobnej procedurze podjęcia decyzji o wystąpieniu z Unii Europejskiej we wszystkich państwach członkowskich. W ramach badań dokonano analizy przepisów krajowych odnoszących się do członkostwa w UE oraz ogólnie w organizacjach międzynarodowych. Choć w żadnym państwie członkowskim, nie licząc Polski, nie uregulowano bezpośrednio procedury podjęcia decyzji o wystąpieniu z UE, to w systemach prawnych wszystkich państw członkowskich ujęte są postanowienia dotyczące ratyfikacji i wypowiedzania umów międzynarodowych.

Słowa kluczowe: brexit, wystąpienie państwa członkowskiego z Unii Europejskiej, art. 50 TUE

Wprowadzenie

Uprawnienie państwa członkowskiego do wystąpienia z UE zostało dodane do TUE przez Traktat z Lizbony¹. Procedurę wystąpienia z UE uregulowano w art. 50 TUE². Przedmiotem badań w niniejszym artykule jest ust. 1 tego przepisu, dotyczący podjęcia decyzji o wystąpieniu z UE. Przepis ten stanowi jedynie, że taka decyzja następuje zgodnie z wymogami konstytucyjnymi państwa występującego. Co istotne, decyzja o wystąpieniu podejmowana jest przez państwo członkowskie samodzielnie, bez konieczności uzyskania zgody instytucji unijnych i pozostałych państw członkowskich³. Doświadczenia brexitu pokazały, jak trudnym i wrażliwym tematem jest podjęcie takiej decyzji na szczeblu krajowym⁴. W artykule dokonano analizy przepisów krajowych państw członkowskich UE, mogących mieć zastosowanie przy podjęciu decyzji o wystąpieniu. Celem badań jest określenie możliwych procedur podjęcia decyzji o wystąpieniu w państwach członkowskich. Taka procedura powinna być dobrze przemyślana i zawierać „bezpiecznik”, zapobiegający lekkomyślnemu uruchomieniu art. 50 TUE. Należy zatem określić poziom konstytucyjnej ochrony członkostwa w Unii w poszczególnych państwach członkowskich.

W konstytucjach państw członkowskich nie wyrażono wprost postanowień dotyczących podjęcia decyzji o wystąpieniu z UE. Żadne państwo członkowskie (nie licząc Polski) nie uregulowało tej kwestii na poziomie ustawowym. O trybie podjęcia decyzji o wystąpieniu nie ma informacji również w regulaminach parlamentów. W tej sytuacji należy przyrzeć się ogólnym przepisom, głównie rangi konstytucyjnej, dotyczącym ratyfikacji i wypowiedzania umów międzynarodowych oraz członkostwa w organizacjach międzynarodowych, a rozważania w tej materii uzupełnić opiniami zatrudnionych w parlamentach państw UE ekspertów koordynujących system międzyparlamentarnej wymiany informacji w sprawach UE – IPEX.

1 Zob. szerzej J. Barcz, *Wybrane aspekty interpretacji art. 50 TUE w świetle doświadczeń Brexitu*, „Państwo i Prawo” 2021, nr 3, s. 92–107.

2 Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana) (Dz. Urz. UE C 202 z dnia 7.06.2016 r., art. 50, s. 30).

3 Szerzej zob. A. Wyrozumska, *Withdrawal from the Union*, w: H.J. Blanke, S. Mangiameli (red.), *The European Union after Lisbon*, Berlin 2012, s. 358 i n.

4 Szerzej zob. P. Mikuli, *Sądowa ochrona uprawnień parlamentu w orzeczeniach Sądu Najwyższego Zjednoczonego Królestwa Miller I oraz Miller II*, „Państwo i Prawo” 2021, nr 3, s. 39–55.

Procedura podjęcia decyzji w sprawie wystąpienia

Państwa członkowskie zostały pogrupowane i przedstawione w porządku alfabetycznym w ramach każdego punktu. Podział został dokonany według dwóch kryteriów: konieczności zmiany konstytucji oraz konieczności lub możliwości przeprowadzenia referendum ogólnokrajowego.

Państwa, w których wymagana jest zmiana konstytucji lub ustawy konstytucyjnej

Austria. W Konstytucji Republiki Austrii wyodrębniono podrozdział dotyczący UE, składający się z art. 23a–23k⁵. W tych przepisach nie zawarto co prawda stwierdzenia, że państwo należy do UE, jednak umiejscowienie, struktura i treść przepisów odnoszących się do integracji europejskiej świadczy o zakorzenieniu tego państwa w strukturach UE. Do wystąpienia z UE najprawdopodobniej niezbędne byłoby wykreślenie z konstytucji rozdziału „unijnego”. Oprócz tego decyzja o wystąpieniu mogłaby zostać podjęta zgodnie z art. 50 ustawy zasadniczej, zgodnie z którym zawarcie międzypaństwowych traktatów politycznych oraz międzypaństwowych traktatów zawierających postanowienia zmieniające lub uzupełniające ustawy, a także międzypaństwowych traktatów zmieniających uzgodnione podstawy Unii Europejskiej, wymaga zgody Rady Narodowej oraz akceptacji Rady Federalnej⁶. Obie izby podejmują uchwały większością dwóch trzecich głosów w obecności co najmniej połowy członków.

Bulgaria. Zgodnie z ust. 3 art. 4 Konstytucji Bułgarii „Republika Bułgarii uczestniczy w budowie i rozwoju Unii Europejskiej”⁷. Takie sformułowanie oznacza konieczność dokonania zmiany konstytucji przed wystąpieniem z UE. Z kolei zgodnie z art. 85 ust. 1 „Zgromadzenie Narodowe ratyfikuje i wypowiada w drodze ustawy umowy międzynarodowe, które (...) 9. Przekazują na rzecz Unii Europejskiej uprawnienia, wynikające z niniejszej Konstytucji”. Ustęp drugi precyzuje, że ustawa o ratyfikacji umowy międzynarodowej przekazującej UE uprawnienia konstytucyjne podejmowana jest większością dwóch trzecich głosów wszystkich przedstawicieli narodu (członków Zgromadzenia Narodowego, jednoizbowego

5 *Federalna Ustawa Konstytucyjna Republiki Austrii z dnia 1 października 1920 r.*, tłum. P. Czarny, B. Naleziński, Biblioteka Sejmowa, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/austria2011.html#moz-TocId436542> (dostęp 30.10.2020).

6 Głębsze rozważania dotyczące podstaw członkostwa Austrii w UE zostały przedstawione w: J. Barcz, *Austria w Unii Europejskiej. Problemy prawne w procesie akcesyjnym*, Opole 2001, s. 70–78.

7 *Konstytucja Republiki Bułgarii uchwalona przez Wielkie Zgromadzenie Bułgarii w dniu 12 lipca 1991 r.*, tłum. H. Karpińska, Biblioteka Sejmowa, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/bulgaria2011.html> (dostęp 30.10.2020).

parlamentu Bułgarii). Ustawa o wypowiedzeniu takiej umowy międzynarodowej byłaby zatem *a contrario* podjęta w tym samym trybie⁸. Przedmiotem referendum nie może być ani kwestia zmiany konstytucji, ani sprawa uregulowana w ratyfikowanej umowie międzynarodowej⁹.

Chorwacja. Konstytucja Republiki Chorwacji to kolejna ustawa zasadnicza, w której zawarty został rozdział dotyczący UE (rozdział ósmy). Klauzula integracyjna zawarta w art. 143 nie pozostawia szerokiego pola do interpretacji, gdyż stanowi m.in., że „Republika Chorwacji, jako państwo członkowskie Unii Europejskiej, uczestniczy w tworzeniu jedności europejskiej”¹⁰. Oznacza to, że wystąpienie z Unii wymagałoby zmiany ustawy zasadniczej. Artykuł 142 określa ścieżkę prawną decyzji o przystąpieniu do zrzeszenia z innymi państwami oraz wystąpieniu z niego. Decyzja podejmowana jest dwuetapowo: Sabor (jednoizbowy parlament) wyraża zgodę większością dwóch trzecich wszystkich członków, a następnie przeprowadzane jest referendum ogólnokrajowe. Zgodę uważa się za wyrażoną, jeżeli za decyzją opowie się większość biorących udział w głosowaniu.

Estonia. W Konstytucji Republiki Estonii nie zawarto postanowień odnoszących się do integracji europejskiej¹¹. Problematykę tę reguluje ustawa o uzupełnieniu konstytucji dotycząca członkostwa w Unii. Zgodnie z nią Estonia może być państwem członkowskim UE. Do zmiany ustawy wymagane jest przeprowadzenie referendum. Po analizie § 106 i § 121 konstytucji można wywnioskować, że do podjęcia decyzji o wystąpieniu z UE uprawniony jest Riigikogu (jednoizbowy parlament), a w takiej sprawie przeprowadzenie referendum jest niedopuszczalne. Jak trafnie zauważył Triinu Põdranägi, radca prawny estońskiego parlamentu, referendum z 2003 roku dotyczyło zmiany konstytucji dopuszczającej członkostwo w UE, nie zaś samego przystąpienia do niej. Biorąc zatem pod uwagę wprost wyrażony tryb zmiany ustawy o uzupełnieniu konstytucji tylko w drodze referendum, należy się spodziewać również przeprowadzenia referendum w sprawie uchylenia lub zmiany ustawy o uzupełnieniu konstytucji.

8 Zob. R. Stefanov, *Member States' Constitutional Rules on the Withdrawal from the European Union. Bulgaria*, „European Review of Public Law” 2019, nr 31, s. 267.

9 Ustawa o bezpośrednim uczestnictwie obywateli we władzy państwowej i samorządowej z dnia 12.06.2009 r., Republika Bułgarii, art. 9 ust. 2 i 4, www.legislationline.org/download/id/7657/file/Bulgaria_Act_direct_participation_state_local_government_2009_am2015_en.pdf (dostęp 14.03.2021).

10 Konstytucja Republiki Chorwacji z dnia 22 grudnia 1990 r., www.sabor.hr/en/constitution-republic-croatia-consolidated-text (dostęp 30.10.2020).

11 Szerzej zob. *Konstytucja Republiki Estońskiej przyjęta przez obywateli Republiki Estońskiej w referendum przeprowadzonym w dniu 28 czerwca 1992 r.*, tłum. A. Puu, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Estonia_pol_010811.pdf (dostęp 30.10.2020).

Finlandia. Paragraf 1 Konstytucji Republiki Finlandii stanowi, że państwo to jest członkiem UE¹². Powyższe zdanie zostało dodane do ustawy zasadniczej w 2011 roku i nie pozostawia wątpliwości, że do wystąpienia z Unii niezbędna byłaby zmiana konstytucji¹³. Zgodnie z § 94, decyzję o wypowiedzeniu umowy międzynarodowej podejmuje parlament zwykłą większością głosów. W przypadku wystąpienia z UE wymagana byłaby większość 2/3 oddanych głosów. Ewentualne referendum zgodnie z art. 53 konstytucji miałoby charakter konsultacyjny.

Francja. Konstytucja Republiki Francuskiej jest jedną z nielicznych, w której znajduje się rozdział poświęcony UE¹⁴. Zgodnie z art. 88–1 „Republika jest członkiem Unii Europejskiej utworzonej przez państwa, które dobrowolnie postanowiły wspólnie wykonywać niektóre swoje uprawnienia na mocy Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, stanowiące rezultat układu podpisanego w Lizbonie 13 grudnia 2007 r.” Wystąpienie z UE wymagałoby zatem wykreślenia tego przepisu. Decyzja o wystąpieniu z UE zapadłaby prawdopodobnie w formie ustawy. Prezydent Republiki zgodnie z art. 11 konstytucji ma prawo na wniosek rządu lub obu izb parlamentu poddać pod referendum projekt ustawy dotyczący m.in. ratyfikacji traktatu. Jest sprawą dyskusyjną, czy również projekt ustawy o wystąpieniu z UE (wypowiedzeniu traktatu) mógłby zostać w tym trybie poddany pod głosowanie ludowe. Nie jest to jednak bardzo istotny problem, ponieważ i tak każda zmiana ustawy zasadniczej wymaga zarządzenia referendum (art. 89 Konstytucji V Republiki).

Irlandia. Zgodnie z art. 29 Konstytucji Irlandii państwo to może przystąpić do Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej, ratyfikować Traktat z Lizbony i przystąpić do Unii ustanowionej przez ten traktat¹⁵. W ust. 4 tego przepisu znalazła się deklaracja, że „Irlandia potwierdza swoje zobowiązanie wobec Unii Europejskiej”. Konieczne byłoby zatem wykreślenie art. 29 przed wystąpieniem z UE. Ivan Farmer, prawnik irlandzkiego parlamentu, zwrócił uwagę, że zgodnie z tamtejszą

12 Konstytucja Republiki Finlandii z dnia 11 czerwca 1999 r., www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf (dostęp 30.10.2020).

13 Problematyka procedury zmiany konstytucji w wybranych państwach członkowskich została rzetelnie przedstawiona w pracy zbiorowej: K. Kubuj, J. Wawrzyniak (red.), *Tryb zmiany konstytucji w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej*, Warszawa 2010.

14 *Konstytucja Republiki Francuskiej z dnia 4 października 1958 r.*, tłum. W. Skrzydło, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Francja_pol_010711.pdf (dostęp 30.10.2020). Szerzej zob. K. Kubuj, *Europeizacja konstytucji w świetle zmian Konstytucji V Republiki Francuskiej*, w: K. Kubuj, J. Wawrzyniak (red.), *Europeizacja konstytucji państw Unii Europejskiej*, Warszawa 2011, s. 87–110.

15 *Konstytucja Irlandii uchwalona przez Naród dnia 1 lipca 1937 r.*, tłum. S. Grabowska, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/11/Irlandia_pol_010711.pdf (dostęp 30.10.2020).

praktyką konstytucyjną każda zmiana warunków członkostwa w UE poddawana jest pod referendum ogólnokrajowe. Jest bardzo prawdopodobne, że również w tym przypadku referendum zostałoby zarządzane. Przeprowadzenia referendum wymaga również zmiana konstytucji (stanowi ona o tym w art. 46), nie ma więc wątpliwości, że ostateczną decyzję w sprawie dalszego członkostwa w UE podjąłby naród. W art. 29 ust. 5 i 6 stwierdzono, że umowy międzynarodowe, do których przystępuje Irlandia, przedkładane są Dáil Éireann (niższej izbie parlamentu), a żadna umowa międzynarodowa nie może stać się częścią prawa krajowego bez zgody Oireachtas (dwuizbowego parlamentu). Podjęcie decyzji o wystąpieniu z UE wymagałoby również przyjęcia ustawy w takim trybie.

Litwa. Zasadnicza część Konstytucji Republiki Litewskiej nie zawiera postanowień dotyczących członkostwa w UE. Tę problematykę obejmuje jednak Akt Konstytucyjny z 13 lipca 2004 roku. Dokument ten stanowi m.in., że: „Normy prawne Unii Europejskiej są częścią systemu prawnego Republiki Litewskiej”¹⁶. Byłoby zatem niezbędne uchycenie tego aktu w przypadku wystąpienia z UE. Jak stanowi art. 150 ustawy zasadniczej, Akt Konstytucyjny jest jej częścią. Oznacza to, że do jego uchycenia niezbędna byłaby procedura zmiany konstytucji. Ratyfikacji i wypowiedania umów międzynarodowych dokonuje Seimas po uzyskaniu podpisu prezydenta¹⁷.

Niemcy. Ustawa Zasadnicza dla Republiki Federalnej Niemiec już w preambule odwołuje się do idei zjednoczonej Europy, której Niemcy są „równoprawnym członkiem”¹⁸. Zgodnie z art. 23 ust. 1 niemieckiej konstytucji:

W celu urzeczywistnienia zjednoczenia Europy Republika Federalna Niemiec współuczestniczy w rozwoju Unii Europejskiej, zobowiązanej do przestrzegania zasad demokracji, praworządności, polityki socjalnej i federalizmu oraz zasady subsydiarności jak również zapewniającej ochronę praw podstawowych porównywalną w swej istocie z niniejszą Ustawą Zasadniczą.

Powstała na tym tle wątpliwość, czy wystąpienie tego państwa z UE wymaga zmiany konstytucji. Niemiecki Federalny Trybunał Konstytucyjny badał kwestię

16 *Akt Konstytucyjny Republiki Litewskiej z dnia 13 lipca 2004 r. o członkostwie Republiki Litewskiej w Unii Europejskiej*, tłum. H. Wisner, Biblioteka Sejmowa, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/litwa-e.html> (dostęp 30.10.2020).

17 *Konstytucja Republiki Litewskiej przyjęta przez obywateli Republiki Litewskiej w referendum przeprowadzonym w dniu 25 października 1992 r.*, art. 67 i 84, tłum. H. Wisner, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/01/Litwa_pol_010711.pdf (dostęp 30.10.2020).

18 *Ustawa Zasadnicza dla Republiki Federalnej Niemiec z dnia 23 maja 1949 r.*, tłum. E. Haase-Nowocień, A.-M. Sadowski, www.btg-bestellservice.de/pdf/80205000.pdf (dostęp 30.10.2020).

zgodności Traktatu z Lizbony (a bezpośrednio ratyfikującej go ustawy) z ustawą zasadniczą¹⁹. FTK pozytywnie ocenił zagwarantowanie państwom członkowskim prawa do wystąpienia z UE oraz to, że państwa członkowskie pozostają „panami traktatów” (motyw 143 i 150). Artykuł 50 TUE w ocenie FTK wzmacnia suwerenność państw członkowskich (motywy 329 i 330). W doktrynie przyjmuje się, że wystąpienie RFN z Unii nie wymagałoby zmiany konstytucji tylko w sytuacji zmiany statusu UE tak daleko idącej, że organizacja międzynarodowa zyskałaby cechy państwa lub założenia opisane w cytowanym wyżej art. 23 ust. 1 zd. 1 konstytucji przestałyby być aktualne²⁰. Do ratyfikacji i wypowiedzania umów międzynarodowych uprawniony jest parlament. Z uwagi na konieczność zmiany konstytucji ustawa o wystąpieniu z UE musiałaby zostać przyjęta większością co najmniej 2/3 ogólnej liczby posłów do Bundestagu i co najmniej 2/3 członków Bundesratu (art. 79 ustawy zasadniczej).

Portugalia. Zgodnie z art. 7 ust. 5 Konstytucji Republiki Portugalskiej „Portugalia angażuje się w umacnianie tożsamości europejskiej i w pogłębianie działań państw europejskich na rzecz demokracji, pokoju, postępu gospodarczego i sprawiedliwości w stosunkach między narodami”²¹. Takie brzmienie tego przepisu raczej nie przesądza o członkostwie w UE. Z kolei art. 8 ust. 4 stanowi, że postanowienia traktatów stanowiących podstawę UE i inne przepisy prawa unijnego stosuje się w portugalskim porządku wewnętrznym. Można zaryzykować twierdzenie, że w przypadku podjęcia decyzji o wystąpieniu należałoby również zmienić konstytucję. Zgodnie z konstytucją prezydent ratyfikuje zatwierdzone przez Zgromadzenie Republiki umowy międzynarodowe (art. 135 i 161). Taki sam tryb zostałby również zastosowany do podjęcia decyzji o wystąpieniu z UE. W takiej sprawie przeprowadzenie referendum byłoby niedopuszczalne (art. 115 ust. 4 ustawy zasadniczej).

Szwecja. Konstytucja Królestwa Szwecji składa się z czterech aktów konstytucyjnych: Aktu o formie Rządu, Aktu o sukcesji, Aktu o wolności druku i Aktu o wolności wypowiedzi. Pierwszy z nich w § 10 rozdziału I zawiera stwierdzenie, że Szwecja jest państwem członkowskim UE²². Oznacza to, że podjęcie decyzji o wystąpieniu z Unii wymagałoby zmiany ustawy zasadniczej. Umowy międzynarodowe

19 Wyrok Federalnego Trybunału Konstytucyjnego z 30 czerwca 2009 r. w połączonych sprawach 2 BvE 2/08, 2 BvE 5/08, 2 BvR 1010/08, 2 BvR 1022/08, 2 BvR 1259/08, 2 BvR 182/09.

20 Zob. m.in. S. Hölscheidt, *Wie viel „neues Deutschland“ ist möglich?*, „Die Öffentliche Verwaltung” 2020, s. 69–76.

21 *Konstytucja Republiki Portugalskiej z dnia 2 kwietnia 1976 r.*, tłum. A. Wojtyczek-Bonnand, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/03/Portugalia_pol_010116.pdf (dostęp 30.10.2020).

22 *Konstytucja Królestwa Szwecji*, tłum. K. Dembiński, M. Grzybowski, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/04/Szwecja_pol_010711.pdf (dostęp 30.10.2020).

natomiast są zatwierdzane i wypowiedane przez Riksdag (rozdział X, § 3). Na taki tryb wskazuje również Rebecka Ingimarsdottir, specjalistka Riksdagu działająca w ramach platformy IPEX.

Państwa, w których decyzja mogłaby zostać podjęta w drodze referendum

Referendum obligatoryjne

Łotwa. Artykuł 68 Konstytucji Łotwy stanowi m.in., że

Umowy międzynarodowe, w których część kompetencji organów władzy państwowej zostaje przekazana instytucjom międzynarodowym, Saeima może ratyfikować większością dwóch trzecich głosów, w obecności co najmniej dwóch trzecich ogólnej liczby deputowanych. Członkostwo Łotwy w Unii Europejskiej podlega decyzji narodu w drodze referendum, które zarządza Saeima. Na wniosek co najmniej połowy członków Saeimy istotne zmiany warunków uczestnictwa Łotwy w Unii Europejskiej są rozstrzygane przez naród w drodze referendum²³.

Taka procedura wymagana była dla przystąpienia do UE i tak samo wyglądałby tryb wystąpienia z niej. Do ważności takiego referendum wymagany jest udział co najmniej połowy wyborców głosujących w ostatnich wyborach do Saeimy²⁴. Referendum ogólnokrajowe byłoby obowiązkowe również w Chorwacji, Estonii i Irlandii.

Referendum fakultatywne

Dania. Konstytucja Królestwa Danii nie odnosi się bezpośrednio do UE. Zgodnie z art. 20²⁵ kompetencje przysługujące władzy państwowej mogą zostać przeniesione na organy międzynarodowe. Następuje to za zgodą Folketingu (jednoizbowego parlamentu), wyrażoną w formie ustawy przyjętej większością pięciu szóstych ogółu deputowanych. W przypadku braku uzyskania takiej większości zgoda może zostać wyrażona przez większość potrzebną do przyjęcia zwykłej ustawy, a następnie przez rząd. W takiej sytuacji wymagane jest przeprowadzenie referendum ogólnokrajowego, w którym większość głosujących musi opowiedzieć się za przekazaniem

²³ Zob. *Konstytucja Republiki Łotewskiej uchwalona przez Zgromadzenie Konstytucyjne w dniu 15 lutego 1922 r.*, tłum. L. Gołubiec, I. Jaroszkiewicz, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/11/Lotwa_pol_010711.pdf (dostęp 30.10.2020).

²⁴ *Ibidem*, art. 79.

²⁵ *Konstytucja Królestwa Danii*, tłum. M. Grzybowski, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/07/Dania_pol_010811.pdf (dostęp 30.10.2020).

uprawnień (art. 42). Z art. 19 wynika, że król nie może wypowiedzieć umowy międzynarodowej zawartej za zgodą Folketingu. Można więc przyjąć, że wystąpienie z Unii mogłoby zostać przeprowadzone według procedury określonej w art. 20.

Luksemburg. Konstytucja nie wyraża obowiązku członkostwa w UE²⁶. Zawarcia umowy międzynarodowej, przekazującej część kompetencji państwa organizacjom międzynarodowym, dokonuje Izba Deputowanych w dwóch kolejnych głosowaniach większością dwóch trzecich głosów członków Izby. Na wniosek minimum jednej czwartej członków Izby lub 25 tysięcy wyborców procedura może zostać skrócona przez poddanie sprawy pod głosowanie w referendum, które zastępuje drugie głosowanie.

Słowacja. Artykuł 7 ust. 2 Konstytucji Republiki Słowackiej przewiduje możliwość wstąpienia do UE, przeniesienia na Unię części kompetencji władz krajowych oraz bezpośredniego stosowania prawa unijnego²⁷. W procesie dostosowania krajowego porządku prawnego do wymagań określonych w Traktacie z Lizbony pominięto kwestię trybu podjęcia decyzji o wystąpieniu z UE. Uznano, że wymogi konstytucyjne określone w art. 50 TUE obejmują ogólne przepisy rangi konstytucyjnej²⁸. Na podstawie art. 86 słowackiej ustawy zasadniczej zgodę na związanie się traktatami stanowiącymi UE wyraża Rada Narodowa (jednoizbowy parlament). Umowę zawiera i ratyfikuje prezydent (art. 102). Według takiego trybu mogłaby również zostać podjęta decyzja w sprawie wystąpienia z UE. Zgodnie z art. 95 ustawy zasadniczej, zarządzić w tej sprawie referendum może prezydent na wniosek co najmniej 350 tys. obywateli lub Rady Narodowej. Wynik głosowania byłby dla władz wiążący, jeżeli w referendum wzięłaby udział więcej niż połowa uprawnionych (art. 98 konstytucji).

Słowenia. Artykuł 3a Konstytucji Republiki Słowenii stanowi, że umowę międzynarodową powodującą członkostwo w organizacji międzynarodowej takiej jak UE może ratyfikować Zgromadzenie Państwowe większością dwóch trzecich ogólnej liczby deputowanych²⁹. Ten przepis dodany w 2003 roku, niedługo przed

26 Zob. *Konstytucja Wielkiego Księstwa Luksemburga z dnia 17 października 1868 r.*, art. 37, 49bis i 114, tłum. A. Wojtyczek-Bonnad, K. Wojtyczek, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/01/Luksemburg_pol_010711.pdf (dostęp 30.10.2020).

27 *Konstytucja Republiki Słowackiej z dnia 1 września 1992 r.*, tłum. K. Skotnicki, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/11/Słowacja_pol_010711.pdf (dostęp 30.10.2020).

28 J. Svak, B. Balog, *The Constitutional Regime of Withdrawal of the Slovak Republic from the European Union*, „Právny Obzor” 2012, nr 95, s. 512 i n.

29 *Konstytucja Republiki Słowenii z dnia 23 grudnia 1991 r.*, tłum. P. Winczorek, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/11/Słowenia_pol_010711.pdf (dostęp 30.10.2020).

przystąpieniem do UE, pozwala na przekazanie wykonywania części uprawnień władzy państwowej organizacji międzynarodowej. Takie sformułowanie nie jest przypadkowe, ponieważ według słoweńskiej doktryny przekazanie suwerennych praw organizacji międzynarodowej utrudniałoby ewentualne wystąpienie z niej³⁰. Tymczasem obecne brzmienie art. 3a zarówno stanowi konstytucyjną podstawę członkostwa w UE, jak i umożliwia wystąpienie z niej. Przed głosowaniem w tej sprawie może zostać zarządzane referendum ogólnokrajowe, do ważności którego nie jest wymagana określona frekwencja. Parlament jest związany wynikiem takiego referendum.

Państwa, w których nie jest przewidziane referendum przy podjęciu decyzji o wystąpieniu

Państwa, w których referendum jest niedopuszczalne

Węgry. Konstytucji Węgier nie zawiera zobowiązania do członkostwa w Unii³¹. Zgodnie z art. E ust. 4 upoważnienia do ratyfikacji umowy międzynarodowej dokonuje Zgromadzenie Krajowe większością dwóch trzecich głosów wszystkich deputowanych. Zastosowanie tego samego trybu byłoby również niezbędne do podjęcia decyzji o wystąpieniu z UE. Zgodnie z art. 8 ust. 3 pkt d konstytucji referendum nie przeprowadza się m.in. w sprawie „zobowiązań wynikających z umów międzynarodowych”.

Włochy. Konstytucja Republiki Włoskiej nie przewiduje obowiązku członkostwa w UE³². Można jednak w niej znaleźć kwestie związane z integracją europejską, np. stosunki państwa członkowskiego z Unią, przeprowadzanie wyborów do PE i współpraca regionalna³³. Ratyfikacja umów międzynarodowych następuje po uzyskaniu zgody izb parlamentu, a w takiej sprawie, zgodnie z brzmieniem art. 75 ustawy zasadniczej, nie przeprowadza się referendum. Wystąpienie z UE prawdopodobnie przebiegałoby również według tej procedury.

³⁰ J. Sovdat, *The Constitutional Court of the Republic of Slovenia and European Union Law*, „Croatian and Comparative Public Administration” 2013, nr 13(3), s. 906.

³¹ *Ustawa Zasadnicza Węgier*, tłum. J. Snopek, Biblioteka Sejmowa, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/wegry2013.pdf> (dostęp 30.10.2020).

³² *Konstytucja Republiki Włoskiej z dnia 27 grudnia 1947 r.*, tłum. Z. Witkowski, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/11/Wlochy_pol_010711.pdf (dostęp 30.10.2020).

³³ Szerzej zob. J. Wawrzyniak, *Prawo Unii Europejskiej a zmiany Konstytucji we Włoszech*, w: K. Kubuj, J. Wawrzyniak (red.), *Europeizacja...*, s. 297–320.

Referendum ogólnokrajowe w sprawie wystąpienia z UE nie mogłoby zostać przeprowadzone także w **Bułgarii i Portugalii**.

Państwa, w których ewentualne referendum miałyby charakter konsultacyjny

Belgia. Konstytucja Belgii również nie stanowi, że państwo jest członkiem Unii, zatem wystąpienie Belgii z UE nie wymagałoby zmiany konstytucji³⁴. Ponieważ ratyfikacja traktatów stanowiących UE została dokonana w takim samym trybie, jak w przypadku innych umów międzynarodowych, podjęcie decyzji o wystąpieniu z UE wymagałoby zastosowania ogólnych postanowień konstytucyjnych dotyczących wypowiedzania umów międzynarodowych. Na ten tryb wskazuje również Michel Vandeborne, ekspert zatrudniony w belgijskim Senacie. Umowy międzynarodowe zawiera i wypowiada król (w jego imieniu *de facto* działa rząd federalny – zob. art. 167 konstytucji). Ze względu na rangę problemu i federacyjny charakter państwa w tej sprawie prawdopodobnie władze federalne zwróciłyby się o wyrażenie opinii do rządów jednostek federacyjnych, tj. regionów i prowincji.

Cypr. Konstytucja nie gwarantuje członkostwa w UE³⁵. W treści ustawy zasadniczej nie umieszczono procedury wystąpienia z Unii ani nawet klasycznej klauzuli integracyjnej³⁶. Przedstawiony został jednak tryb zawarcia umowy międzynarodowej (innej niż handlowa i finansowa). Zgodnie z art. 169 ust. 2 zawarcie takiej umowy wymaga uchwały Rady Ministrów, a następnie zgody Izby Reprezentantów wyrażonej w drodze ustawy. Decyzja odwrotna – o wypowiedzeniu umowy międzynarodowej – zostałaby podjęta *a contrario* według wskazanej procedury.

Czechy. W czeskim systemie prawnym nie ma przepisów regulujących kwestię wystąpienia z organizacji międzynarodowej. W Konstytucji Republiki Czeskiej znajdują się dwa artykuły powiązane z członkostwem w organizacji takiej jak UE (na którą przenoszone są niektóre kompetencje władzy państwowej)³⁷. Ratyfikacja umowy o przystąpieniu do takiej organizacji wymaga zgody parlamentu, udzielonej większością trzech piątych wszystkich posłów i trzech piątych obecnych senatorów

34 *Konstytucja Królestwa Belgii z dnia 7 lutego 1831 r.*, tłum. W. Skrzydło, Biblioteka Sejmowa, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/belgia2011.html> (dostęp 30.10.2020).

35 *Konstytucja Republiki Cypryjskiej uchwalona dnia 16 sierpnia 1960 r.*, tłum. L. i P. Akritidis, Biblioteka Sejmowa, <http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/07/cypr-pol-31052012.pdf> (dostęp 30.10.2020).

36 P. Chybalski, *Analiza porównawcza konstytucji państw członkowskich Unii Europejskiej w zakresie podstaw członkostwa tych państw w Unii*, Warszawa 2010, s. 10.

37 Zob. *Konstytucja Republiki Czeskiej z dnia 16 grudnia 1992 r.*, art. 10a i 10b, tłum. M. Kruk-Jaros, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/07/Czechy_pol_010811.pdf (dostęp 30.10.2020).

(art. 39). Podjęcie decyzji o wystąpieniu z UE nastąpiłoby w tym trybie na zasadzie *actus contrarius*. Pozostaje kwestią dyskusyjną, czy przy podjęciu decyzji o wystąpieniu z UE zostałyby zarządzane referendum (w czeskim porządku prawnym nie ma ustawy regulującej tę materię).

Grecja. Konstytucja Grecji nie zawiera postanowień dotyczących członkostwa w UE ani procedury wypowiedzenia umowy międzynarodowej. Zgodnie z art. 28 ratyfikacja umowy przekazującej uprawnienia władzy państwowej organizacji międzynarodowej wymaga zgody trzech czwartych ogólnej liczby deputowanych³⁸. Przy braku innych przepisów normujących kwestię członkostwa w organizacjach międzynarodowych należy przypuszczać, że greckie władze państwowe skorzystałyby z tej procedury w przypadku zamiaru wystąpienia z UE.

Hiszpania. Konstytucja Hiszpanii nie stanowi o obowiązku członkostwa w UE. Zawarcie umowy międzynarodowej, na mocy której konstytucyjne uprawnienia organów władzy państwowej zostaną przeniesione na organizację międzynarodową, wymaga przyjęcia ustawy organicznej, uchwalanej absolutną większością członków Kongresu. Wypowiedzenie umowy międzynarodowej wymaga zgody Kortezów Generalnych, w tym uzyskania większości absolutnej członków Kongresu w głosowaniu końcowym nad całością projektu³⁹.

Malta. Artykuł 65 Konstytucji Malty potwierdza zobowiązania do przestrzegania prawa międzynarodowego, w tym norm wynikających z traktatu akcesyjnego z 2003 roku⁴⁰. Maltańska ustawa zasadnicza nie zawiera jednak zobowiązania do pozostania członkiem UE. Umowy międzynarodowe są zawierane i wypowiedane przez prezydenta za zgodą Izby Reprezentantów, wyrażoną w formie ustawy.

Niderlandy. W Konstytucji Królestwa Niderlandów nie ma postanowień związanych z członkostwem w UE⁴¹. Do ratyfikacji i wypowiedzenia umowy międzynarodowej wymagana jest zgoda Stanów Generalnych (art. 91 ust. 1). Zgodnie z ust. 3 tego przepisu „jeśli traktat zawiera przepisy będące w kolizji z Konstytucją lub mogące prowadzić do takiej kolizji, izby mogą udzielić zgody tylko większością co

38 *Konstytucja Grecji z dnia 9 czerwca 1975 r.*, tłum. G. i W. Uliccy, B. Zdaniuk, N. Ciesielczyk, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Grecja_pol_010711.pdf (dostęp 30.10.2020).

39 *Zob. Konstytucja Hiszpanii z dnia 27 grudnia 1978 r.*, art. 81, 93, 94, 96, tłum. T. Mołdawa, Biblioteka Sejmowa, https://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Hiszpania_pol_300612.pdf (dostęp 30.10.2020).

40 *Konstytucja Malty z dnia 21 września 1964 r.*, tłum. J. Winczorek, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/02/Malta_pol_010711.pdf (dostęp 30.10.2020).

41 *Konstytucja Królestwa Niderlandów z dnia 28 marca 1814 r.*, tłum. A. Głowacki, B. Szepietowska, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Holandia_pol_010711.pdf (dostęp 30.10.2020).

najmniej dwóch trzecich głosów”. Skorzystania z takiego trybu należałoby oczekiwać przy podjęciu decyzji o wystąpieniu z UE.

Rumunia. Konstytucja Rumunii nie zawiera zobowiązania państwa do członkostwa w UE⁴². Artykuł 148 ust. 1 wprowadza procedurę podjęcia decyzji o wstąpieniu do UE: „przystąpienie Rumunii do traktatów założycielskich Unii Europejskiej, w celu przekazania niektórych jej uprawnień instytucjom wspólnotowym, jak też wykonywania wspólnie z pozostałymi państwami członkowskimi kompetencji przewidzianych w tych traktatach, dokonywane jest w drodze ustawy uchwalanej na posiedzeniu wspólnym Izby Deputowanych i Senatu, większością dwóch trzecich liczby deputowanych i senatorów”. Tryb podjęcia przez państwo decyzji o wystąpieniu z UE byłby prawdopodobnie identyczny.

Procedura podjęcia decyzji o wystąpieniu Polski z UE

Zgodnie z art. 90 ust. 1 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska może na podstawie umowy międzynarodowej przekazać organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach”. Ten artykuł stanowi podstawę członkostwa Polski w UE⁴³. Przekazanie kompetencji następuje za zgodą Sejmu i Senatu wyrażoną w obu izbach większością kwalifikowaną dwóch trzecich głosów przy obecności co najmniej połowy ustawowej liczby członków każdej z izb. Zgoda na zawarcie takiej umowy może być też wyrażona w referendum ogólnokrajowym zarządzonym na podstawie art. 125 ustawy zasadniczej⁴⁴.

Po wejściu w życie Traktatu z Lizbony rozpoczęto prace nad uregulowaniem spraw związanych z członkostwem w UE w polskim porządku prawnym. Marszałek Sejmu 17 grudnia 2009 roku powołał Zespół Naukowy, którego zadaniem było m.in. opracowanie projektu rozdziału „europejskiego” Konstytucji RP⁴⁵. Zespół zaproponował, aby decyzja o wystąpieniu z UE podejmowana była przez Radę Ministrów po uzyskaniu zgody wyrażonej w ustawie przyjętej większością dwóch

42 *Konstytucja Rumunii z dnia 21 listopada 1991 r.*, tłum. A. Cosma, Biblioteka Sejmowa, http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2016/03/Rumunia_pol_010711.pdf (dostęp 30.10.2020).

43 Szerzej zob. A. Kustra, *Przepisy i normy integracyjne w konstytucjach wybranych państw członkowskich UE*, Toruń 2009, s. 42–44.

44 Zob. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483), art. 90.

45 Szerzej zob. P. Radziewicz (red.), *Zmiany w Konstytucji RP dotyczące członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Dokumenty z prac Zespołu Naukowego powołanego przez Marszałka Sejmu*, Warszawa 2010.

trzech głosów w Sejmie w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów oraz w Senacie bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów albo wyrażonej w referendum ogólnokrajowym. Projekt opracowany przez Zespół Naukowy został wniesiony z niewielkimi zmianami przez ówczesnego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego 12 listopada 2010 roku⁴⁶. Następnie kwestia „europeizacji” konstytucji była przedmiotem obrad Komisji Nadzwyczajnej. W lipcu 2011 roku przedstawiony został projekt ustawy, który zakładał m.in. dodanie do ustawy zasadniczej rozdziału Xa „Członkostwo Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej” wraz z procedurą wystąpienia z UE w bardzo podobnym kształcie, jak w projekcie prezydenckim. Sejm do końca kadencji nie uchwalił proponowanych zmian, a do tego projektu nigdy nie powrócono.

Obecnie procedura podjęcia decyzji o wystąpieniu Polski z UE ujęta jest w art. 22a ustawy z dnia 14 kwietnia 2000 roku o umowach międzynarodowych i została uregulowana w sposób następujący⁴⁷:

1. Z inicjatywą może wystąpić minister właściwy do spraw zagranicznych (obecnie minister spraw zagranicznych). Rada Ministrów podejmuje stosowną uchwałę.
2. Projekt decyzji o wystąpieniu musi zostać zaakceptowany przez parlament w drodze ustawy zwykłej.
3. Ustawa przedkładana jest prezydentowi przez ministra spraw zagranicznych.
4. Prezes Rady Ministrów notyfikuje Radzie Europejskiej decyzję o wystąpieniu.
5. Zgoda na przedłużenie okresu negocjacji wyrażana jest przez prezydenta na wniosek Rady Ministrów.

W doktrynie powszechny jest pogląd, że takie uregulowanie procedury podjęcia decyzji o wystąpieniu z UE może być niezgodne z konstytucją⁴⁸. Uważa się, że tryb wypowiedzenia umowy międzynarodowej, w ramach której organizacji międzynarodowej przekazane zostały kompetencje władzy państwowej, powinien być taki sam jak tryb ratyfikacji takiej umowy, na zasadzie *actus contrarius*⁴⁹. Ewentualna decyzja o wystąpieniu z UE powinna więc być podjęta na zasadach określonych w art. 90 konstytucji. Obecna regulacja powoduje, że podjęcie decyzji o wystąpieniu jest stosunkowo łatwe dla partii politycznej posiadającej większość do przyjęcia

⁴⁶ Szerzej zob. M. Irmiński, *Wystąpienie z Unii Europejskiej w świetle projektowanych zmian Konstytucji RP*, „Forum Prawnicze” 2011, nr 3, s. 27–29.

⁴⁷ Zob. Dz.U. z 2000 r., nr 39, poz. 443, art. 14, 15, 22a.

⁴⁸ Zob. J. Barcz, *Od lizbońskiej do postlizbońskiej Unii Europejskiej. Główne kierunki reformy ustrojowej procesu integracji europejskiej*, Warszawa 2020, s. 481 i n.

⁴⁹ Zob. m.in. J. Jaskiernia, *Projekt klauzuli integracyjnej do Konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 2011, nr 1, s. 16.

ustawy zwykłej i przychylność prezydenta. Nie zdecydowano się również na odwołanie do woli społeczeństwa, mimo że przed przystąpieniem do Unii przeprowadzone zostało referendum ogólnokrajowe.

Wnioski

W konstytucjach tylko trzech państw członkowskich (Austrii, Chorwacji i Francji) znajduje się rozdział lub podrozdział dotyczący UE. W Estonii i na Litwie przyjęte zostały akty konstytucyjne, obejmujące wyłącznie problematykę członkostwa w UE. Podjęcie decyzji o wystąpieniu z UE wymagałoby zmiany konstytucji w Austrii, Bułgarii, Chorwacji, Finlandii, Francji, Irlandii, Niemczech, Portugalii i Szwecji. W Estonii i na Litwie należałoby uchylić lub zmienić ustawy konstytucyjne.

Podjęcie decyzji o wystąpieniu z UE byłoby uzależnione od przeprowadzenia referendum ogólnokrajowego w Chorwacji, Estonii, Irlandii i na Łotwie. Fakultatywnie referendum mogłoby zostać przeprowadzone w Danii, Luksemburgu, na Słowacji i w Słowenii. W Bułgarii, Portugalii, na Węgrzech i we Włoszech referendum w sprawie wystąpienia z UE byłoby niedopuszczalne. W pozostałych państwach członkowskich ewentualne referenda miałyby jedynie charakter konsultacyjny.

Po wejściu w życie Traktatu z Lizbony państwa członkowskie UE w ogromnej większości nie dostosowały swoich systemów prawnych do nowego art. 50 TUE. Jak wspomniano, tryb podjęcia decyzji o wystąpieniu z UE powinien być dobrze przemyślany. Powinien wymagać uzyskania co najmniej większości kwalifikowanej w parlamencie, a pożądanym byłby również wymóg przeprowadzenia referendum ogólnokrajowego. Podjęcie tak istotnej decyzji powinno być poprzedzone uczciwą i rzetelną debatą, a państwo występujące musi mieć sprecyzowaną wizję przyszłych stosunków politycznych i gospodarczych z Unią. W wielu państwach członkowskich procedura podjęcia takiej decyzji zawiera wspomniane „bezpieczniki” i jest to niewątpliwie pozytywne zjawisko. Problemem jest jednak to, że żadne państwo członkowskie, oprócz Polski, nie posiada ujętej wprost procedury podjęcia decyzji o wystąpieniu. W sytuacji zamiaru wystąpienia mogłyby powstać poważne wątpliwości, w jakim trybie ta decyzja ma zostać podjęta. Powyższą obawę potwierdza praktyka brexitu i kilkumiesięczny spór o to, kto jest uprawniony do podjęcia formalnej decyzji o wystąpieniu.

Żadna konstytucja państw członkowskich nie określa wprost procedury podjęcia decyzji w sprawie wystąpienia z UE. Konstytucja RP mogła być jedyną, w której takie postanowienia zostałyby ujęte. Nie wykorzystano jednak tej szansy, pomimo opracowania projektu rozdziału „europejskiego” polskiej ustawy zasadniczej przez zespół ekspertów w dziedzinie prawa konstytucyjnego i unijnego. Obowiązująca

obecnie procedura jest wyjątkowo „niebezpieczna”, ponieważ jej przeprowadzenie jest stosunkowo łatwe dla formacji politycznej posiadającej zwykłą większość w Sejmie oraz przychyłność prezydenta.

Bibliografia

- Barcz J., *Austria w Unii Europejskiej. Problemy prawne w procesie akcesyjnym*, Opole 2001.
- Barcz J., *Od lizbońskiej do postlizbońskiej Unii Europejskiej. Główne kierunki reformy ustrojowej procesu integracji europejskiej*, Warszawa 2020.
- Barcz J., *Wybrane aspekty interpretacji art. 50 TUE w świetle doświadczeń Brexitu*, „Państwo i Prawo” 2021, nr 3.
- Chybalski P., *Analiza porównawcza konstytucji państw członkowskich Unii Europejskiej w zakresie podstaw członkostwa tych państw w Unii*, Warszawa 2010.
- Hölscheidt S., *Wie viel „neues Deutschland“ ist möglich?*, „Die Öffentliche Verwaltung” 2020.
- Irmiński M., *Wystąpienie z Unii Europejskiej w świetle projektowanych zmian Konstytucji RP*, „Forum Prawnicze” 2011, nr 3.
- Jaskiernia J., *Projekt klauzuli integracyjnej do Konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 2011, nr 1.
- Kubuj K., *Europeizacja konstytucji w świetle zmian Konstytucji V Republiki Francuskiej*, w: K. Kubuj, J. Wawrzyniak (red.), *Europeizacja konstytucji państw Unii Europejskiej*, Warszawa 2011.
- Kubuj K., Wawrzyniak J. (red.), *Tryb zmiany konstytucji w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej*, Warszawa 2010.
- Kustra A., *Przepisy i normy integracyjne w konstytucjach wybranych państw członkowskich UE*, Toruń 2009.
- Mikuli P., *Sądowa ochrona uprawnień parlamentu w orzeczeniach Sądu Najwyższego Zjednoczonego Królestwa Miller I oraz Miller II*, „Państwo i Prawo” 2021, nr 3.
- Radziewicz P. (red.), *Zmiany w Konstytucji RP dotyczące członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Dokumenty z prac Zespołu Naukowego powołanego przez Marszałka Sejmu*, Warszawa 2010.
- Sovdat J., *The Constitutional Court of the Republic of Slovenia and European Union Law*, „Croatian and Comparative Public Administration” 2013, nr 13(3).
- Stefanov R., *Member States' Constitutional Rules on the Withdrawal from the European Union. Bulgaria*, „European Review of Public Law” 2019, nr 31.
- Svak J., Balog B., *The Constitutional Regime of Withdrawal of the Slovak Republic from the European Union*, „Právny Obzor” 2012, nr 95.

Wawrzyniak J., *Prawo Unii Europejskiej a zmiany Konstytucji we Włoszech*, w: K. Kubuj, J. Wawrzyniak (red.), *Europeizacja konstytucji państw Unii Europejskiej*, Warszawa 2011.

Wyrozumska A., *Withdrawal from the Union*, w: H.J. Blanke, S. Mangiameli (red.), *The European Union after Lisbon*, Berlin 2012.

Constitutional requirements specified in Article 50 (1) TEU – possible procedures for making a decision to withdraw from the European Union in Member States

Abstract

The vast majority of the literature on the procedure of a Member State's withdrawal from the European Union concerns the analysis of subsequent stages of the process at the EU level. Researchers rarely resort to internal (national) procedures related to making a decision on the withdrawal from the EU. According to Article 50(1) of the Treaty on European Union, which is the legal basis for a Member State's withdrawal from the EU "Any Member State may decide to withdraw from the Union in accordance with its own constitutional requirements". The term "constitutional requirements" has raised numerous problems of an interpretative nature in the Brexit process. This paper, therefore, addresses the possible procedure for making a decision to withdraw from the European Union in all Member States. The study analyzes national provisions relating to membership in the EU and international organizations in general. Although no Member State, except Poland, regulates the procedure of making a decision to withdraw from the EU directly, legal systems of all Member States include provisions concerning ratification and termination of international agreements.

Keywords: Brexit, Member State's withdrawal from the European Union, Article 50 TEU

CYTOWANIE

Krawczak M., *Wymogi konstytucyjne określone w art. 50 ust 1 TUE – możliwe procedury podjęcia decyzji o wystąpieniu z Unii Europejskiej w państwach członkowskich*, „Acta Iuris Stetinensis” 2022, nr 1 (vol. 37), 69–85, DOI: 10.18276/ais.2022.37-04.